

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

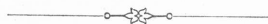
FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Kapitel III.

Allerede ved Undersøgelserne i første Halvdel af 19de Aarh. om den ældste nordiske Runeskrift og den længere nordiske Runerække kunde Betydningen eller Lydværdien af de fleste deri forekommende Runetegn bestemmes ved Hjælp af den Kundskab, man havde om de angelsaksiske Runer og om den kortere Rækkes Runer i yngre nordiske Indskrifter. Senere er Betydningen af de øvrige Runer i den længere nordiske Runerække bleven bestemt ved Undersøgelser om de ældste nordiske Runeindskrifter selv.

Endelig har Fundet af Charnay-Spænden med sin Runerække og af gotiske og vestgermanske med Runer beskrevne løse Gjenstande fra Fastlandet godtgjort, at Runerækken paa 24 Tegn ogsaa brugtes hos Goter og Vestgermaner og at de fleste Runer hos dem havde de samme eller nær beslægtede Former og, paa enkelte Undtagelser nær, samme Lydværdi.

Om Transskriptionen og Lydværdien af de enkelte Runer i den germanske Række paa 24 Tegn (med Undtagelse af den angelsaksiske) meddeler jeg her følgende nærmere Oplysninger. I denne korte Oversigt nævner jeg kun Hovedpunkterne, men jeg gaar i det enkelte ikke nærmere ind paa alle de Forandringer i Lydværdi, som Runerne undergaar særlig i de senere nordiske Indskrifter med den længere Rækkes Runer, f. Eks. i den gotlandske Martebo-Indskrift.

Rune 1 **f**, d. e. den labiale stemmeløse Spirant¹).

Rune 2 **u**. Betegner baade kort og langt *u*²).

Rune 3 **þ**, d. e. den stemmeløse dentale Spirant³).

Rune 4 **a**. Betegner oprindeligt Vokalen *a* overhoved, baade kort og lang. I senere nordiske Indskrifter, da Rune 12 har faaet sit Navn **jāra* forandret til **āra* og da Rune 12 som Følge deraf er bleven Tegn for en *a*-Lyd, begrænses i Norden Brugen og Betydningen af **f** paa forskellige Maader, navnlig til at betegne ikke *a* overhoved, men en vis *a*-Lyd⁴).

Rune 5 **r**. Af Sammenligning med Rune 15 i det følgende vil det sees, at Rune 5 **r** ikke betegner enhver *r*-Lyd, og særlig ikke den *r*-Lyd, som er opstaaet af det tonende *s*.

Rune 6 **k**.

Rune 7 **g**. Jeg antager, at Runen, efter de skiftende Lydstillinger, Sprogarter og Tider, betegner dels Spiranten *g*, dels den eksplosive Media *g*⁵). Jfr. Bemærkningerne om Runerne **b** og **d** i det følgende.

¹) Om en afvigende Lydværdi af Runen inde i Ord i senere nordiske Indskrifter med den længere Rækkes Runer se NI. S. 198, 552 f., 381 (566).

²) I senere nordiske Indskrifter med den længere Rækkes Runer kan Runen ogsaa betegne Vokalerne *ø* og *y*, som er opstaaede ved Omlyd. Se Tidsskrift for Philologi VII S. 331 f.; NI. S. 106. I senere nordiske Indskrifter, saaledes i Brakteat-Indskrifter, kan **u** ogsaa betegne den Halvvokal *w*, som oprindeligt betegnes ved Runen **w**.

³) I senere nordiske Indskrifter kan Runen inde i Ord ogsaa betegne den tonende Spirant *ð*; se NI. S. 254 f., 378.

⁴) Se herom nærmere Wimmer S. 193 ff.; S. Bugge, Rök-Stenen og Fonnaas-Spænden S. 101 ff. og i NI. paa mange Steder, bl. a. S. 70 f., 360 f.

⁵) Om en formodet afvigende Lydværdi af Runen **g** i senere nordiske Indskrifter se NI. S. 536, 540, 558 f.

Rune 8 **w**, d. e. den til Vokalen *u* svarende Halvvokal¹⁾.

Rune 9 **h**, Aandelyd og stemmeløs Spirant. Jeg gaar her ikke ind paa Spørgsmaalet om, hvorvidt **h** i de ældste Indskrifteres Sprog har været udtalt som Aandelyden²⁾.

Rune 10 **n**. Jfr. under Rune 16 **s** og Rune 24 **d**.

Rune 11 **i**. Betegner baade kort og langt *i*. Ved den følgende Rune skal det forklares, hvorfor Rune 11 **i** i senere nordiske Indskrifter med den længere Rækkes Runer tillige bliver den regelrette Betegnelse for Lyden *j*.

Rune 12. Denne Rune betegner i den ældste germanske Runeskrift **j**, hvad enten **j** har været udtalt som Spirant eller som Halvvokal, og dens Navn, som i Form har været identisk med Ordet »Aar«, har begyndt med *j*. Navnet maa i det ældste nordiske Runesprog have været **jāra*, og i Overensstemmelse dermed betegner Runen i flere af de nordiske Indskrifter **j** og transskriberes da ved **j**. Saaledes paa Spydskaftet fra Kragehul. Saaledes vistnok ogsaa paa Tune-Stenen; se NI. S. 31 ff., 514. Endelig, som jeg nu med Brate tror, paa Fyrunga-Stenen.

Sandsynlig i 6te Aarh. blev Runens Navn **jāra* i Norden ifølge en regelret Lydovergang forandret til **āra*. Som Følge deraf blev 12te Rune i Norden i Regelen Tegn for en *a*-Lyd, som nærmere begrænsedes ved Modsætningen til Betydningen af Rune 4; i dette Tilfælde transskriberes Runen af mig ved **a**. Som Følge deraf blev fremdeles Rune 11 **i** tillige i Norden Tegn for Lyden *j*, som tidligere der i Regelen havde været udtrykt ved Rune 12.

Det kan ikke direkte bestemmes, hvilken Lydværdi Rune 12 havde for de Mænd, fra hvem Vadstena-Rækken og Kylfver-Rækken hidrører.

Rune 13. Denne Rune har jeg transskriberet **e** eller **i**. I de nordiske Indskrifter med den længere Rækkes Runer, hvor Runen forekommer, synes den at betegne en, oftest lang, Vokal, dels en *e*-Lyd og dels en *i*-Lyd. Se NI. S. 111, 122—133, 327, 379 f., 530 f., 532 ff., 565 f., 582 f.

Wimmer (S. 134 ff.) har med urette antaget, at denne Rune i de ældste nordiske Indskrifter ikke forekommer som Lydtegn. Om denne Runes Lydværdi skal jeg tale mere i det følgende, hvor dens Navn behandles.

Rune 14 **p**. Jfr. Bemærkningerne om Rune 18 **b**.

Rune 15 transskriberer jeg i de nordiske Indskrifter ved **a**. Denne Rune forekommer meget ofte i de nordiske Indskrifter. Dette har navnlig sin Grund deri, at den derved betegnede Lyd forekommer i et sædvanligt Nominativmærke og ligeledes i flere andre grammatiske Endelser.

Nordisk er ligeledes Indskriften paa Brakteaten fra Dannenberg, hvor denne Rune forekommer; se NI. S. 125 ff.

Runen betegner i de ældste nordiske Indskrifter **s**, d. e. den *r*-Lyd, som regelret er opstaaet af det tonende *s*. Paa Spørgsmaalet om denne *r*-Lyds fysiologiske Eiendommelighed skal jeg ikke gaa ind. Muligheden af, at Runetegnet i enkelte af de allerældste nordiske Indskrifter endnu har betegnet den tonende

1) I sene nordiske Indskrifter med den længere Rækkes Runer kan **w** bruges som Vokaltegn. Se NI. S. 129, 527, 540, 556.

2) Om uoprindeligt **h** mellem to Vokaler i senere nordiske Indskrifter se NI. S. 247.

s-Lyd (*z*), hvoraf *z* opstod, kan ikke ligefrem modbevises, men er mindre sandsynlig. Jfr. NI. S. 11, 511.

Udenfor Charnay-Spændens Runerække forekommer denne Rune ikke i nogen gotisk eller sikkert vestgermansk Indskrift fra Fastlandet. Naar jeg paa Charnay-Spænden transskriberer den ved *x* (?), skal dette i det følgende begrundes.

Rune 16 *s*. Runen betegner vistnok i Regelen den stemmeløse *s*-Lyd. Jeg ved ikke at nævne nogen Indskrift, i hvilken Runen sikkert betegner den stemte *s*-Lyd. Om Mangelen af *n* i *asu*- af **ansu*- se NI. S. 326.

Rune 17 *t*, *d*. *e*. den dentale eksplosive Tenuis¹⁾.

Rune 18 *b*. Jeg antager, at Runen betegner dels den bilabiale Spirant *b*, dels den eksplosive Media. Ofte kan ogsaa Lyden *p* betegnes ved en Form af det Runetegn, som egentlig tilhører *b*. Se herom ved Behandlingen af Runetegnene Kapitel IV.

Rune 19 *e*. Betegner baade kort og langt *e*²⁾.

Rune 20 *m*. Rune 21 *l*.

Rune 22 *ŋ*. Udtalt som den gutturale³⁾ Nasal *ŋ* + *g*, undertiden (saaledes ogsaa i ags. Runeskrift) som den gutturale Nasal alene. Af og til betegner Runen saavel *i* som udenfor Norden den Stavelse, med hvilken Runens Navn har begyndt og som ellers betegnes ved de to Runer *i* og *ŋ*; jfr. NI. S. 302⁴⁾.

Rune 23 *o*. Betegner baade kort og langt *o*⁵⁾.

Rune 24 *d*. Jeg antager, at Runen betegner dels Spiranten *ð*, dels den eksplosive Media *d*. Foran Runen *d* er Lyden *n* af og til ikke betegnet; se bl. a. NI. S. 185, 290, 537.

Det betegnes i Regelen ikke, at en Konsonant udtales dobbelt eller lang. Men paa dette Sted skal jeg ikke tale om Vokalfordobling eller Konsonantfordobling i Skriften eller om Unladelse deraf.